

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.557

UDK 159.9:37.01

Primljeno: 09. 05. 2023.

Pregledni rad
Review paper

**Sanja Živanović, Ranka Perućica, Sonja Kaurin, Bojana Vuković,
Olivera Kalajdžić, Slađana Čalasan**

PROBLEM (NE)INTENCIONALNOSTI U PEDAGOGIJI – POGLED IZ UGLA PEDAGOGA

Kada govorimo o vaspitanju uglavnom se misli na planske uticaje koji se vrše na vaspitanika u cilju razvijanja svih njegovih potencijala. Postavlja se pitanje da li u procesu vaspitanja postoje i nenamjerni uticaji, da li je njihov ishod pozitivan (ona ponašanja ili vještine vaspitanika koji imaju karakter poželjnosti ili prihvaćenosti) ili negativan, te da li se pedagogija bavi i takvim spontanim, nenamjernim procesima? Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati i analizirati pogled pedagoga o prirodni uticaja koji se ostvaruju u okviru vaspitanja. Uzorak ima karakteristike namjernog i prigodnog uzorka, a čine ga pedagozi saradničkih i naučno-nastavnih zvanja sa dva javna univerziteta u Republici Srpskoj. U radu je korištena metoda teorijske analize i deskriptivna metoda, a od tehnika, tehnika anketiranja. Rezultati pokazuju da pedagozi, saradničkih i naučno-nastavnih zvanja pod vaspitanjem podrazumijevaju sintezu namjernih i nenamjernih uticaja na vaspitanika. Samo mali broj pedagoga smatra da je termin funkcionalno vaspitanje neadekvatan za ono što predstavlja te i ne daju prijedloge za njegovo redefinisane. Pedagozi su mišljenja da je (ne)intencionalnost vaspitanja još uvijek aktuelno i otvoreno pitanje pedagogije ali ne i fundamentalno. U kontekstu sredine smatraju da je porodična zajednica sinteza namjernog i nenamjernog uticaja, a iste integracije se ne odriču ni u institucionalnom okruženju kao ni djelatnosti vaspitanja koja se odvijala još u predcivilizacijskom periodu. Rezultati mogu poslužiti kao inicijalno istraživanje fenomena (ne)intencionalnosti u vaspitanju te kao osnova za dalja kvantitativno i kvalitativno veća istraživanja, ali i kao teorijska osnova svima onima koji na bilo koji način raspravljaju o teorijskim pitanjima opšte pedagogije.

Ključne riječi: vaspitanje; intencionalnost; nenamjernost

UVOD

U krilu filozofije, još prije dva vijeka, pedagogija prolazi put od uopštavanja iskustava do prihvatanja kao nauke čiji je predmet proučavanja vaspitanje u najširem smislu, odnosno vaspitno-obrazovna djelatnost specifična za ljudsku vrstu. Kompleksan predmet proučavanja determiniše i veći broj pedagoških disciplina ili užih aspekata vaspitanja. Krenuli smo od pitanja kako razvijati opštu pedagogiju, najčešće shvaćenu kao teorijski dio pedagogije? Naime, ovaj rad je upravo posvećen tematskom pitanju opšte pedagogije, odnosno prirodi uticaja na vaspitanika. Važno je pomenuti da kada govorimo o (ne)intencionalnim uticajima u određenju vaspitanja, govorimo u kontekstu vaspitanja u širem smislu, dakle intencijama u okviru ukupnosti komponenti ili ukupnosti kognitivnog, afektivnog i psihomotornog razvoja. Kada je riječ o aplikativnoj vrijednosti (ne)intencionalnosti kao dijela opšte pedagogije, ona se može odnositi na sve pedagoške discipline (porodična pedagogija, školska pedagogija, andragogija, pedagogija slobodnog vremena, predškolska pedagogija, didaktika i pojedine metodike nastavnih predmeta), osim na istoriju pedagogije budući da ona naprosto nema praktični značaj jer je riječ o kontekstu koji je daleko iza nas.

Ako bismo uzeli u obzir i konstitutivne elemente nauke, jedan od njih je i jezik kojim se opisuju pedagoške pojave i svakako termini koji se koriste za opisivanje određene pojave. Intencionalnost je termin koji se pojavljuje u velikom broju opštih pedagogija i njime opisujemo planirane uticaje na ličnost vaspitanika. Pored društvene uslovljenosti, sistematičnosti, organizovanosti i sl., navedeni termin pominje se kao osnovna karakteristika vaspitanja. Činjenica je da čim se javi intencija javlja se i sistematičnost i organizovanost, jedno drugo ne isključuje. Plan, svjesnost i namjera su suštinska svojstva vaspitanja, ona po kojima se djelatnosti koje se odvijaju u tom procesu suštinski razlikuju od djelovanja koja to nemaju (Antonijević 2014). Termini suprotni intenciji su neintencionalnost, spontanost ili nenamjernost. Međutim za uticaje koji nisu namjerni i planirani u pedagogiji se koristi termin funkcionalno vaspitanje. Funkcionalnost se, kako navodi Bagarić (2010), odnosi na nešto što služi nečemu, ima svoj efekat, uspjeh i svrhu, a u pedagoškom smislu funkcionalno vaspitanje označava nenamjerno pozitivno i negativno djelovanje različitih činilaca na vaspitanika i pripada tradicionalnoj pedagogiji. Ti činioци mogu biti roditelji, pojedinci iz šire porodice, učitelji, vršnjaci, mediji ili cjelokupna društvena sredina. „Osnovna karakteristika vaspitanja koje se odvija na početku razvoja (i kad je riječ o čovječanstvu i kad je riječ o individui) jeste spontanost. Ono se odvija bez

svjesnih, planiranih aktivnosti, odvija se automatski kao prirodan integralni dio različitih aktivnosti koje se odvijaju u sredini u kojoj dijete živi“ (Pavlović 2015: 114). Funkcionalno vaspitanje podrazumijeva društvene činioce koji nisu stvoreni da bi vaspitali ali utiču na mlade. Taj spektar obuhvata televiziju, časopise, sportske zajednice pa sve do običaja. U intencionalnom vaspitanju središte je namjerni uticaj pa intencionalno i funkcionalno vaspitanje ograničavaju jedno drugo (Gudjons 1993).

Kakvi su odnosi intencije i nenamjernosti u vaspitanju? Šta ako su nenamjerni uticaji pozitivni, a vaspitanje se određuje isključivo kao namjerna i planska djelatnost? Da li je funkcionalno vaspitanje adekvatan termin za ono što predstavlja? Kako odrediti širinu složenog fenomena vaspitanja? Sve su to pitanja koja su navela autore da se dublje pozabave ovim problemom.

Vukasović (2003) ističe da se u društvenim i humanističkim naukama ne smijemo strogo „uhvatiti“ za određene pojmove jer sama specifičnost takvih nauka (za razliku od prirodnih) podrazumijeva stalna previranja u traženju rješenja. Stoga im se zbog toga ne osporava naučni dignitet. To ujedno može biti i jedan od razloga zašto se i možemo baviti takvim opštim pitanjima bez da imamo namjeru umanjiti značaj nauke ili pedagoške terminologije, već naprotiv – njen razvoj i usavršavanje. I drugi autori takođe ističu da određena sumnja, pitanja zašto i kako podstiču napredak i nova otkrića (Matijević, Bilić, Opić 2016), a kod naučnih radnika bude radoznalost i želju za proučavanjem i istraživanjem naučnih oblasti kojima se bave. Stoga, pored isključive kvantitativne paradigme u metodologiji pedagoških istraživanja, ne smijemo zaboraviti ni na inovativnost i domišljatost istraživačkih poduhvata. Pitanje intencionalnost – neintencionalnost jedno je od važnih pitanja same suštine vaspitanja, zato je važno šta o tome misle svi oni koji se bave vaspitanjem, a posebno oni koji se njim naučno bave.

TEORIJSKA ISHODIŠTA (NE)INTENCIONALNOSTI

Pedagogija je najviše povezana sa naukama koje proučavaju čovjeka i među njima postoje brojne isprepletene veze. Tako psihologija pokušava da odgovori na pitanja šta je to ličnost, od čega se sastoji, od čega zavisi njen razvoj i ponašanje, a vaspitanjem utičemo na ličnost vaspitanika (Pavlović 2022). Suštinska svojstva vaspitanja možemo tražiti i u psihološkom pristupu fenomena vaspitanja. Kroz različite teorije ličnosti možemo da pronađemo i ishodišta intencionalnosti i neintencionalnosti vaspitanja, a u kontekstu ovog rada fokus je na psihoanalitičkoj teoriji Zigmunda Frojda,

sociokognitivnom pristupu Alberta Bandure te biheviorističkoj teoriji Frederika Skinera.

U vrijeme kada je nastala Frojdova koncepcija čovjeka značila je nešto sasvim novo i drugačije od prethodnih shvatanja da je čovjek svjesno, autonomno biće. Prema Frojdu čovjek je biće bez potpune mogućnosti slobodnog odlučivanja koje ne može uvijek donositi racionalne i svjesne odluke i vladati sobom. Čovjekom štaviše dominira onaj dio nesvjesnog, odnosno dominira nesvjesno nad svjesnim. Za Frojda je čovjek ispunjen dinamikom unutrašnjih snaga i stanja proizašlih iz realnih životnih situacija. U analizi pojedinaca otkrivaju se pokretačke snage i determinante njegovog manifestnog ponašanja. Čovjek je nesvjestan pravih pokretača svojih aktivnosti zato što je područje nesvjesnog po svom opsegu i značenju daleko veće u poređenju sa svjesnim. Nesvjesno se prema psihoanalitičkoj teorije manifestuje u svakodnevnom životu (Fulgosi 1997) te i vaspitni uticaji koji nisu planirani, a javljaju se kod pojedinca, mogu imati ishodište u psihoanalitičkoj teoriji.

Intencionalnost kao karakteristika vaspitanja i neintencionalnost kao (ne)karakteristika vaspitanja mogu biti zanimljive ako se posmatraju i sa stanovišta sociokognitivnog pristupa Alberta Bandure. Naime, u središtu njegovog pristupa je tzv. modelovanje (Repišti 2015). U kontekstu namjernih i nenamjernih uticaja, modelovanje može biti od interesa u bilo kom području vaspitanja. U centru Bandurinog pristupa ličnosti je posmatranje. Vaspitanik posmatra živi model (onog ko vaspitava), bilo da je to roditelj, staratelj, učitelj ili sl., usmjerava pažnju na ponašanje te osobe, a potom opaženo postaje njegova vlastita akcija ili ponašanje. Vaspitač može imati intenciju da na vaspitanika djeluje, a i ne mora. U prvom slučaju radi se o intencionalnom vaspitanju, a u drugom o funkcionalnom vaspitanju. Nije slučajno da se identifikacija navodi kao jedan od osnovnih mehanizama porodičnog vaspitanja (Ilić 2013). Posmatra se tuđe ponašanje (tzv. opservaciona teorija), nema nikakvog potkrepljenja, dovoljno je da se posmatra model, a radnja se čak ne mora izvoditi, stiču se novi oblici ponašanja, a učenje se odvija bez namjernog podsticanja modela ili bilo koga sa strane.

Intencionalnost u vaspitanju može imati ishodište i u Skinnerovoj biheviorističkoj teoriji prema kojoj je ponašanje kontrolisano posljedicama (potkrepljivačima). Ukoliko pomoću potkrepljivača usmjeravamo nečije ponašanje u željenom pravcu, riječ je o oblikovanju nečijeg ponašanja (Repišti 2015). Skinnerova teorija može biti posebno zanimljiva kada je u pitanju intencionalno vaspitanje, u kontekstu nagrada, pohvala, priznanja ali i kazni. Ima autora koji na direktan način povezuju pedagogiju sa potkrepljenjem, govoreći da je zadatak pedagogije da „... istražuje i nalazi

najučinkovitije načine – oblike, metode rada, uvjete, aktivnosti i sadržaje potkrepljenja kojima će svrhovito i u svim aspektima razvijati svekolike sposobnosti pojedinca“ (Milat 2007: 194). Relevantna potkrepljenja, potrebna za razvoj određenih sposobnosti, nisu ništa drugo nego sadržaji i aktivnosti koje su u skladu sa ciljem i zadacima u pedagoškom djelovanju. Sa druge strane, ishodište može biti i u nepostojanju namjere u vaspitanju. Naime, malo dijete, kada je gladno, ili mu nešto drugo nije po volji, počinje da plače, pa se pojavi majka ili neko drugi ko otkloni problem (potkrepljenje). Kada se ista situacija ponavlja dovoljan broj puta, u određenim uslovima dijete može učvrstiti takvu reakciju da kada mu nešto ne odgovara počinje plakati. Onaj ko vodi brigu o djetetu nije imao namjeru da dijete postane „kmezavo“ ali se to dogodilo i dijete je formiralo takvu osobinu. Dakle, možemo zaključiti da se radi o tzv. funkcionalnom vaspitanju.

DILEME U POGLEDU ŠIRINE PREDMETA PEDAGOGIJE

U kontekstu onog o čemu govorimo neophodno je sagledati i određene dileme u vaspitanju kao ključnom pojmu pedagogije. Za intencionalno vaspitanje ključni pojmovi su namjera, svjesnost, plan i uticaj onog ko vaspitava, dok se za nenamjerne, neplanske, uzgredne, spontane uticaje koristi termin funkcionalno vaspitanje (Pavlović 2022; Matijević, Bilić i Opić 2016). Ima autora koji ističu da je funkcionalno vaspitanje djelatnost potpore vaspitanju ili smetnja vaspitanju (Bagarić 2010), u zavisnosti da li su ti spontani uticaji negativni ili pozitivni. Sa aspekta jezika vidljiva je besmislenost izraza funkcionalno vaspitanje za neplanirane vaspitne uticaje jer je vaspitanje svrsishodna djelatnost koja podrazumijeva funkcionalnost kao neodvojivo svojstvo vaspitanja, pa ne postoji razlog kojim bismo spontane, nenamjerne, uticaje proglasili funkcionalnijim od planiranih. Stoga, izraz funkcionalno vaspitanje nije adekvatno povezan sa takvom vrstom uticaja (Kulić i sar. 2019). Dakle, segment vaspitanja koji ima tendenciju da bude osviješten i zaista postane funkcionalan, da služi vaspitnoj djelatnosti, ima zbunjujući izraz u pedagoškoj teoriji. Pojmovi u pedagogiji zbog svoje složenosti nisu jednoznačno već višeznačno određeni, te se to kosi sa insistiranjem isključivo na vaspitanju kao intencionalnoj aktivnosti. Ako je vaspitanje sveukupnost pedagoškog djelovanja, na kakvu sveukupnost se misli? Sveukupnost uticaja ili sveukupnost strana razvoja ličnosti, ili čak sveukupnost svega toga zajedno? Ako je vaspitanje rezultat u smislu vaspitan/nevaspitan pojedinac, onda je to rezultat i nekih nenamjernih uticaja. Ako je vaspitanje društveni fenomen, toliko više je kako namjernih tako i spontanih uticaja. Sve su to razlozi zbog kojih je vaspiti-

tanje u pedagoškoj nauci toliko složen fenomen koliko i ljudski organizam u medicinskoj nauci.

Pavlović (2022) ističe da vaspitanje predstavlja, najkraće rečeno, uticaje usmjerene na oblikovanje ličnosti i njenog razvoja, ali se dileme javljaju kada je potrebno odrediti prirodu tih uticaja i to u tri segmenta: da li su ti uticaji samo starijih na mlađe, da li vaspitanje obuhvata samo pozitivne uticaje, te da li se vaspitanje samo odnosi samo na namjerne uticaje? Moramo priznati da su sva tri segmenta o kojima govori autor međusobno povezana, ali posebna povezanost odnosi se na drugi i treći segment ili dilemu, jer malo ko djeluje sa namjerom da izazove negativna ponašanja kod vaspitanika. Jednostavno rečeno, nemoguće je povući strogu granicu između druge i treće dileme, jer samim tim ako se djeluje sa određenom namjerom i planski, ishod bi trebao biti pozitivan.

I suštinske karakteristike vaspitanja su međusobno povezane. Naime, poznato nam je da društvena uslovljenost kao osnovna karakteristika vaspitanja označava pojavu da se vaspitanje mjenjalo sa promjenama u društvu. Naprimjer, u prvobitnoj zajednici vladala je potpuna jednakost i vaspitanje je bilo podjednako za svu djecu osim razlike s obzirom na pol. Mlade generacije su vaspitavane za neposredno učestvovanje u svim poslovima svog roda. Sa složenijim ljudskim zajednicama usložnjava se i organizacija, članovi dobijaju specijalizovane uloge i dešavaju se radikalne promjene u svim sferama života, a odnose se i na potrebu poučavanja mladih (Pavlović 2022). Dakle, možemo da zaključimo da se sa razvojem društva razvijala i intencionalnost. Stoga, se postavlja suštinsko pitanje: da li se može govoriti o vaspitanju u prvobitnoj zajednici ili o vaspitanju govorimo samo kada je riječ o institucionalnom planu i namjeri? Iz tog razloga smo se u metodološkom dijelu rada osvrnuli i na odnos (ne)intencionalnosti i društvene sredine. Ako uzmemo u obzir da je vaspitanje društveno uslovljena pojava, onda nije čudo što je vaspitanje definisano kao isključivo intencionalna djelatnost i što se takvo shvatanje zadržalo do današnjih dana. U vremenima iza nas i nije bilo mnogo uticaja, koji bi mogli djelovati spontano, kao što je to danas (internet, raznolikost televizijskih programa, društvene mreže, razne socijalne grupe kojima se pridružujemo). U vezi sa tim, ima autora koji ističu da „određivanje procesa, a time i pojma vaspitanja, ne može se izvršiti izdvojeno od društva u kome se to vaspitanje ostvaruje“ (Krneta, Potkonjak i Potkonjak 1965: 18). Plansko vaspitanje počinje sa kulturnim nivoom prvog civilizacijskog talasa i to iz razloga što za pojedine aktivnosti više nije bilo dovoljno samo puko posmatranje, odnosno aktivnosti više nisu dovoljno jednostavne (kao što je primjera radi sakupljanje hrane), ali se ne gubi u potpunosti karakter spontanosti (Pavlović 2022). Rekli bismo da taj razvojni oblik nije izgubljen ni vijekovima poslije. Kada raspravljamo o pitanju da li

uticaje na vaspitanika u prvobitnoj zajednici koju karakteriše spontanost i vaspitanje za život putem života možemo smatrati procesom vaspitanja, Mikanović (2017) daje zanimljivu konstataciju. Naime, autor smatra da je pedagogija ostvarila zavidan stepen razvoja, ali da još uvijek postoje brojna otvorena i aktuelna pitanja, te da se pedagogija nalazi u stalnom procesu konstituisanja. Mi bismo ipak rekli razvoja i napredovanja jer pedagogija je konstituisana kao nauka, ali se stalno nalazi u procesu progresivnog razvoja i usavršavanja. Mikanović (2017) u razvoju pedagoške nauke razlikuje prednaučni i naučni razvoj smještajući pritom vaspitna djelovanja u doba prvobitne zajednice u prednaučna.

Roditelji i drugi članovi porodice vrlo često uspješno vaspitaju dijete i to u mnogim slučajevima bez svjesnosti i posebnog plana. Oni spadaju u činioce funkcionalnog vaspitanja, a ako je namjera važna karakteristika vaspitanja znači li to da im se treba oduzeti vaspitački status (Bagarić 2010)? Možda bismo samo trebali domišljato razmisliti o redefinisaju termina funkcionalni jer nije garancija da (ne)postojanje namjere ima pozitivne efekte. Zamislimo uobičajni radni dan bračnog para i djeteta. Dok se spremaju na posao i u školu, roditelji uzgred raspravljaju o nekom porodičnom problemu. Dijete slušajući, usvaja obrasce komuniciranja i rješavanja sporova (Pavlović 2022). Bez obzira da li su ti obrasci pozitivni ili negativni, da li su roditelji tokom razgovora imali namjeru i plan da dijete usvoji određeni obrazac ponašanja? Vrlo vjerovatno da nisu, ali su nesvjesno u svakom slučaju djelovali i na to. Dakle, nenamjernost se ne može isključiti iz vaspitanja, ali oni koji se bave vaspitanjem, u bilo kom kontekstu i momentu, moraju biti svjesni uticajā na vaspitanika kako bi negativne uticaje sveli na minimum. Porodična pedagogija kao pedagoška disciplina, samim svojim konstituisanjem isključuje dominantnost neintencionalnih uticaja. Iako je u porodičnom okruženju veliki broj spontanih i nesvjesnih uticaja, ipak se oni ne mogu svesti samo na iste. Materinska škola Jan Amosa Komenskog djelo je koje možemo posmatrati kao potporu porodičnom vaspitanju kojim se ukazuje da namjera treba da postoji. Samim ukazivanjem da djeca oponašaju svoje roditelje i veličanje roditeljskog uzora ukazuje da u porodičnom okruženju što manje toga treba prepustiti spontanim reakcijama (Komenski 2000).

Kako bismo na praktičan način približili (ne)intencionalnost uticaja u vaspitanju, a u skladu sa navedenim dilemama, navodimo sljedeći primjer. Svakom roditelju je cilj da dijete bude zdravo? Stoga preduzima određene akcije kao: svakodnevno tuširanje djeteta, pranje ruku, sjeckanje i serviranje raznog voća, strpljivo daje djetetu kašiku po kašiku ne bi li unijelo što više zdravih namirnica, adekvatno oblači dijete prema vremenskim prilikama itd. Pitanje je sledeće: Da li takvim aktivnostima poz-

itivno djeluje na zdravstveni razvoj djeteta te da li negativno djeluje na samostalnost djeteta, brigu o sebi, finu i grubu motoriku? Da li je adekvatan termin za navedenu situaciju podizanje/odgajanje djeteta (u smislu fizičko-zdravstvene brige i zaštite) ili vaspitanje?

RAZLIČITA STANOVIŠTA U DEFINISANJU VASPITANJA

Proučavanje problematike širine predmeta vaspitanja moglo bi i u teorijskom dijelu da ima istraživački zadatak koji glasi: Na koji način su pedagozi do sada definisali vaspitanje te ima li razlike među njima? „Izgleda da se autori koji su pisali o ovom problemu mogu podijeliti u dvije grupe. Prvu čine oni koji su izričito na stanovištu da se vaspitanje odnosi samo na intencionalne uticaje. Drugu grupu čine oni koji dopuštaju da vaspitanje obuhvata i neintencionalne uticaje“ (Pavlović 2022: 169). U ovom radu definisanje vaspitanja biće analizirano sa tri stanovišta, što je u skladu sa odgovorom na postavljeni teorijski zadatak sa početka ovog naslova: 1) stanovišta autora definicija u kojima se jasno očitava intencija, 2) stanovišta autora definicija u kojima se na indirektan način ukazuje na nenamjernost uticaja, 3) stanovišta autora definicija u kojima nije naglašen ni namjerni ni nenamjerni uticaj kao i definisanja koja obuhvataju oba uticaja.

a) Definisanja u kojima se jasno očitava intencionalnost:

„Vaspitanje nije svako uticanje na mladu generaciju, nego samo svesno, plansko i organizovano uticanje, njime se uvek želi da postigne izvestan cilj“ (Teodosić 1957: 6). „Pod vaspitanjem se podrazumijeva ukupnost uticaja koje vrši društvo, društvene grupe, posebno organizovane institucije i pojedinci pomoću raznih sredstava, pod uslovom da su svi ti uticaji usmjereni ka ostvarenju postavljenog cilja vaspitanja, tj. da su pozitivni“ (Krnet, Potkonjak i Potkonjak 1965: 18). Vaspitanje je proces, kretanje, prelaz iz jednog stanja u drugo sa određenom usmjerenošću. Među osnovnim karakteristikama pedagoškog procesa je i intencionalnost i ima prognostičko značenje jer je djelatnost profesionalnog pedagoga povezana sa predviđanjem rezultata i tokom određenog pedagoškog procesa (Boritko 2007). „Vaspitanje obuhvata svjesne intencionalne i organizovane aktivnosti društva na pripremi pojedinca za preuzimanje društvenih uloga, kao i podsticanje ukupnog razvoja same ličnosti“ (Gvozdenović 2011). Intencionalnost je ona karakteristika vaspitanja kojom se izražava namjernost vaspitanja u vaspitnom djelovanju, pa se može konstatovati da je vaspitanje organizovano prema nekom planu, namjerna, svjesna, planska

aktivnost (Branković i Ilić 2004). Vaspitanje je određeno pozitivnošću cilja, zadataka, metoda i postupaka i ništa što nije vrijednosno pozitivno orijentisano ne može ponijeti njegovo ime. Jednostavno rečeno pozitivnost je važno svojstvo vaspitanja. Ako je namjernost djelovanja važno obilježje vaspitanja onda je svijest o svrsi podrazumljiva. Tačnije, svijest o svrsi ili nije bitno obilježje vaspitanja ili nepostojanje svijesti o svrsi čina taj čin isključuje iz vaspitnog djelovanja (Bagarić 2010). Postoje i definisanja u kojima se intencija navodi na indirektan način, ili je namjera autora upravo izbjegavanje terminoloških zamki koje širina predmeta pedagogije postavlja? Vaspitanje u najširem smislu podrazumijeva „delatni aktivitet u cilju prilagođavanja i menjanja ponašanja, poželjnim oblicima humanog ljudskog razvoja koji za cilj postavlja samoprevazilaženje i usavršavanje ljudske prirode i njoj saobraznih potencijala“ (Petričković 2008: 81).

b) Definisanja u kojima se na indirektan način ukazuje na nenamjernost uticaja:

„Vaspitanje definišemo kao svjesni, cjelishodni, sistematičan i organizovan proces, usmjeren na holistički razvoj ličnosti i svih njenih potencijala. Dakle, vaspitanje predstavlja rezultat ukupnog uticaja svih faktora i (samo)aktivnosti vaspitanika“ (Mikanović 2016: 18). Ako je vaspitanje svjesno, organizovano i usmjereno i predstavlja rezultat svih faktora, a svi faktori nisu usmjereni isključivo na pozitivne strane (kao mediji i okruženje npr.) da li se u ovakvom definisanju ipak kriju i nenamjerni uticaji? Slično definisanje pronalazimo u novijem izdanju istog autora sa većim stepenom uključivanja nenamjernih uticaja. „Vaspitanje je sveobuhvatan intencionalni uticaj i proces. Obuhvata sve uticaje na djecu, mlade i odraslog čovjeka. Vaspitanje obuhvata sve intencionalne i nenamjerne uticaje – funkcionalno vaspitanje (porodica, slobodno vrijeme, vršnjaci)“ (Mikanović 2017: 34). Vaspitanje „se odnosi na sve što ljudi svesno, namerno, sistematski i organizovano preduzimaju na planu formiranja ličnosti, kako ono što organizuje društvo u odnosu na vaspitanika, tako i ono što preduzima sama ličnost koja se razvija i formira u okolnostima jednog konkretnog društva“ (Trnavac i Đorđević 1998: 8). Predstavljeno definisanje navodi na zaključak da bi društvo (i sama ličnost koja vaspitava) u svakom momentu trebalo biti svjesno kvaliteta uticaja koji se ostvaruju, a svjedoci smo da su prisutni i pozitivni i negativni uticaji društva u cjelini. Ovakvo definisanje se može posmatrati i sa druge strane, odnosno da autor pod vaspitanjem podrazumijeva isključivo one svjesno, namjerno organizovane akcije i društva i pojedinca koji pozitivno utiču na ličnost. Pronalazimo i obrazloženja vaspitanja u kojima se uzimaju u obzir neintencionalni uticaji ali isključivo sa tendencijom prerastanja u intencionalne. Postavlja se pitanje

da li se, definišući vaspitanje kao namjerno, svjesno i cjelishodno djelovanje na razvoj jedne ličnosti, ustvari podrazumijevaju i potencijalni neintencionalni uticaji koji imaju tendenciju da budu intencionalno usmjereni i preoblikovani? Vaspitanje ustvari predstavlja jedan „kompleks pojava strukturiran iz funkcionalnih i intencionalnih uticaja, sa tendencijom prerastanja funkcionalnih u intencionalne“ (Medić 1993: 43). Nenamjerni vaspitni uticaji su takođe dio čovjekovog pozitivnog ili negativnog životnog iskustva i pedagogija se bavi i tim formama ponašanja ali prvenstveno sa namjerom da svjesno iskoristi njihovo pozitivno dejstvo, a ukloni i preduprijedi negativno (Trnavac i Đorđević 2013).

v) Definisanja koja uzimaju u obzir sveukupne uticaje kao i ona u kojima nije naglašen uticaj:

Kada govorimo o vaspitanju uvijek mislimo na ukupne ishode i događaje u vaspitno-obrazovnom procesu, jer u današnjem društvu roditelji i učitelji nisu jedini vaspitači. Sve su prisutniji uticaji vršnjaka, medija i sl. (Matijević, Bilić i Opić 2016). I istaknuti pedagozi bili su u dilemi po pitanju širine i obuhvatnosti uticaja vaspitanja. Tako nailazimo na stav da je duboka zabluda kada se imitiranje poistovjećuje sa procesom vaspitanja koji je vođen proces sa određenim ciljem, ali u kome treba biti elastičan i pod njim ne podrazumijevati samo pisane i formalne ciljeve već mnoštvo interakcijskih uticaja koji se dešavaju među ljudima a koji ih kao takvi reorganizuju i formiraju u ličnost (Trnavac i Đorđević 1998). Pokušali smo analizirati prvi i drugi dio ovakvog stava, te došli do zaključka da se ipak u drugom dijelu rečenice in-direktno ne odričemo ni uticaja u hodu. Ožegović (2009) vaspitanje određuje kao svjesnu ili nesvjesnu, namjernu ili nenamjernu aktivnost u cilju osposobljavanja mladih za društvene uloge. Sve prethodno izneseno govori o izuzetnoj složenosti fenomena vaspitanja pa se nameće pitanje da li kompleksnost možemo svrstati u karakteristiku vaspitanja, jer je i ona povezana sa društvenom uslovljenošću, a sadašnji nivo saznanja i razvijenosti pedagoške nauke (a samim tim i vaspitanja) takav je da oslikava vaspitanje kao složen, progresivan i još uvijek potpuno neistražen fenomen.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati i analizirati pogled pedagoga, saradničkih i naučno-nastavnih zvanja o prirodi uticaja vaspitanja, odnosno o tome da li se vaspitanje odnosi samo na intencionalne uticaje na ličnost ili i na intencionalne i

neintencionalne. Na osnovu postavljenog cilja proizlazi nekoliko istraživačkih zadataka, i to:

- 1) ispitati da li akademsko osoblje pod vaspitanjem podrazumijeva samo intencionalne uticaje ili i intencionalne i neintencionalne;
- 2) ispitati da li akademsko osoblje (ne)intencionalnost posmatra kao suštinsko/osnovno i otvoreno pitanje pedagogije;
- 3) ispitati kako akademsko osoblje posmatra odnos društvene sredine i (ne)intencionalnosti;
- 4) ispitati da li i kako akademsko osoblje smatra da je potrebno redefinisati pojam funkcionalno vaspitanje.

U skladu sa postavljenim istraživačkim zadacima, formulisane su hipoteze istraživanja:

- H1) Pretpostavlja se da akademsko osoblje pod vaspitanjem podrazumijeva i intencionalne i neintencionalne uticaje.
- H2) Pretpostavlja se da akademsko osoblje (ne)intencionalnost smatra suštinskim i aktuelnim pitanjem pedagogije.
- H3) Pretpostavlja se da akademsko osoblje društvenu sredinu posmatra kao činioca koji nenamjerno djeluje na vaspitanika, a te uticaje ne smatraju procesom vaspitanja.
- H4) Pretpostavlja se da će akademsko osoblje dati prijedloge za redefinisanje pojma funkcionalno vaspitanje.

Prikladno je napomenuti da je odnos društvene sredine i (ne)intencionalnosti, konkretizovan kroz odnos školskog i porodičnog okruženja intencionalnosti.

Metode i uzorak istraživanja

Shodno naučno-istraživačkim metodama te postavljenim zadacima istraživanja u radu je korištena metoda teorijske analize, deskriptivna metoda. Od tehnika korištena je analiza sadržaja i tehnika anketiranja radi prikupljanja osnovnih podataka o mišljenju pedagoga, saradničkog i nastavno-naučnog osoblja o (ne)intencionalnosti vaspitanja. Anketni upitnik sadrži kombinaciju pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

Učešće u istraživanju od strane akademskog osoblja bilo je isključivo na dobrovoljnoj osnovi. Uzorak ima karakteristike namjernog i prigodnog uzorka, koji čini dvadeset pedagoga u saradničkih i naučno-nastavnim zvanjima sa dva javna

Univerziteta u Republici Srpskoj – Univerziteta u Istočnom Sarajevu (Filozofski fakultet Pale, Pedagoški fakultet Bijeljina, Akademija likovnih umjetnosti Trebinje) i Univerziteta u Banjoj Luci (Filozofski fakultet). Pošto se radi o univerzitetu, akademsko osoblje pokriva najčešće više članica istog univerziteta, a specifičnost populacije u realnosti često je takva da ograničava naučne radnike, čime bismo opravdali kvantitet uzorka.

Tabela 1. Struktura uzorka prema polu i univerzitetskom zvanju

Univerzitetsko zvanje	N
asistent	1
viši asistent	3
docent	6
vanredni profesor	3
redovni profesor	7
ukupno	20
Pol	
muški	5
ženski	15
ukupno	20

Prvim dijelom anketnog upitnika prikupljeni su podaci o polu i univerzitetskom zvanju, dok drugi dio upitnika čini kombinacija otvorenih i zatvorenih pitanja, jasno predstavljenih u rezultatima i diskusiji, sa mogućnošću pojašnjenja odgovora uz svako pitanje s obzirom da se radi o prilično složenom problemu.

REZULTATI I DISKUSIJA

Analizom dobijenih odgovora od strane pedagoga, predstavljamo rezultate koji govore o prirodi uticaja na vaspitanika. Analiza rezultata prikazana je u Tabeli 2.

Tabela 2. Mišljenja pedagoga o prirodi uticaja u vaspitanju

	N	%
1. <i>Koja se od navedenih definicija više slaže sa vašim viđenjem vaspitanja:</i>		
a) Vaspitanje je intencionalni proces formiranja čovjeka kao ljudskog bića sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima.	2	10
b) Vaspitanje je intencionalni i neintencionalni proces formiranja čovjeka kao ljudskog bića sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima.	18	90
2. <i>Da li smatrate da je definisanje pojma „funkcionalno“ vaspitanje neadekvatno za ono što predstavlja (karakteristiku kojom se izražava nenamjernost vaspitanja)?</i>		
a) da	3	15
b) ne	9	45
v) neodlučan sam	8	40
3. <i>Ukoliko je vaš odgovor na prethodno pitanje DA, navedite prijedloge za redefinisane pojma „funkcionalno vaspitanje“ ili za njegovu zamjenu drugim adekvatnijim terminom:</i>		
Nenamjerno, spontano vaspitanje	3	15
Nije najsrećnije rješenje ali nije poznato neko značajno bolje od njega	1	5
Bez odgovora	16	80
4. <i>Smatrate li da je intencionalnost/neintencionalnost jedno od fundamentalnih pitanja pedagogije:</i>		
a) da	8	40
b) ne	7	35
v) neodlučan sam	5	25
5. <i>Smatrate li da je intencionalnost/neintencionalnost jedno od aktuelnih/otvorenih pitanja pedagogije:</i>		
a) da	16	80
b) ne	0	0
v) neodlučan sam	4	20
6. <i>Vaspitanje u prvobitnoj zajednici se najvećim svojim dijelom odvijalo kroz učešće djeteta u životu zajednice, odnosno bez svjesne namjere članova zajednice da vaspitavaju. Da li se onda po vašem mišljenju taj proces u prvobitnoj zajednici može smatrati vaspitanjem?</i>		
a) da	18	90
b) ne	2	10
v) neodlučan sam	0	0
7. <i>Smatrate li da je vaspitanje u porodičnim uslovima:</i>		
a) više intencionalno	1	5
b) više neintencionalno	4	20
v) sinteza i jednog i drugog	15	75
8. <i>Smatrate li da je institucionalno vaspitanje:</i>		
a) više intencionalno	12	60
b) više neintencionalno	0	0
v) sinteza i jednog i drugog	8	40

Kao što može da se vidi iz Tabele br. 2 samo dva pedagoga su mišljenja da je vaspitanje isključivo intencionalna djelatnost dok se većina slaže sa definisanjem vaspitanja koje obuhvata i intencionalne i neintencionalne uticaje. Postoji naime jedan zanimljiv stav o kojem govori Vukasović (2003), a koji se može dovesti u vezu sa razumijevanjem i shvatanjem sadržajne širine određenja vaspitanja i njegovih uticaja. Naime, ovaj autor smatra da ne bi trebalo analize i dokaze o određenom pedagoškom pitanju izvoditi na osnovu udžbenika pedagogije osim ako to nisu zasnovana naučno-istraživačka djela. Zašto? Jer u udžbenicima pedagogije su obično preporuke, prijedlozi, mišljenja stavovi autora koji se bave teorijom vaspitanja i sistemom pedagoške nauke. Dakle, mogli bismo biti opredjeljeni ka zaključku da vaspitanje i njegovi intencionalni uticaji (kako se obično definišu u udžbenicima) nisu sigurno i reprezentativno postignuće pedagoške nauke. Postavljamo pitanje da li rezultati analize kao ipak određeno istraživačko djelo manjeg obima govori da se pedagozi (i to oni koji imaju neposredan dodir i sa teorijom i sa praksom vaspitanja) ne odriču nenamjernih uticaja u definisanju vaspitanja?

Sa mišljenjem da je termin funkcionalno vaspitanje u pedagogiji neadekvatan se slaže ukupno tri pedagoga. Kod ispitanih pedagoga prevladava stav da je takav termin adekvatan za ono što predstavlja ili su neodlučni po pitanju istog. Možemo pretpostaviti da je uzrok neodlučnosti sama kompleksnost fenomena o kojem govorimo, te je potrebno biti prilično domišljat da bi se opredijelilo za pozitivan ili negativan odgovor. I pored mogućnosti da dodatno obrazlože nešto vezano za ovu problematiku, nismo dobili nijedan komentar. Oni koji su mišljenja da takav termin nije adekvatan za ono što predstavlja, naveli su potencijalno redefinisane termine poput nenamjerno vaspitanje ili spontano vaspitanje, te jedno mišljenje koje ne daje konkretan prijedlog ali svakako ukazuje na to da ni termin funkcionalno nije najsretnije rješenje. Iako ove rezultate ne možemo generalizovati jer predstavljaju početne korake u istraživanju predmetne problematike, oni se ne podudaraju sa teorijskim stavovima koje smo pronašli. Pavlović (2022) ističe da je dosta pedagoga koji smatraju da termin funkcionalno vaspitanje nije odgovarajući i da bi vjerovatno bilo bolje kada bismo imali različite riječi za označavanje različitih termina odnosno značenja koja im se pridaju. Bagarić (2010) ističe da pedagogiji manjkaju pojmovi koji se odnose na pozitivne situacijske uticaje i za ukupnost pozitivnih i negativnih situacijskih uticaja. Negativna namjerna i nenamjerna djelovanja naziva nevaspitanje ili asocijalni uticaji. Nenamjerne uticaje u vaspitanju autori dovode u vezu i sa socijalizacijom, pa tako Bagarić (2010) govoreći o pedagoškim nenamjernostima u pedagoškim pojmovima predlaže termin vanvaspitna socijalizacija koji će obuhvatiti

područje nenamjernih pozitivnih i namjernih i nenamjernih negativnih djelovanja. Ima još autora koji indirektno za nenamjerne uticaje koriste pojam socijalizacije definišući vaspitanje kao proces ka cilju usmjerene, svjesno kontrolisane socijalizacije ličnosti (Kodzaspriova i Kodzaspriov 2005, prema Kulić i sar. 2019: 45) ili vaspitanje shvataju kao dio procesa socijalizacije, sa jedne strane, ali i kao originalni mehanizam ubrzanja procesa socijalizacije kojim se umanjuju negativne posljedice socijalizacije. Socijalizacija obuhvata sve planirane i neplanirane uticaje kojima se djeca i mladi uklapaju u društvo, a onaj dio koji je isključivo planski naziva se vaspitanjem (Gisecke 1993: 58). „Vaspitanje podrazumijeva samo ono što se svjesno i planski događa radi optimalnog dječjeg razvoja“ (Ibidem, 59). Istaknuto se slaže sa stavom drugih autora koji smatraju da oni koji insistiraju na tome da se vaspitanje odnosi samo na namjerne uticaje, nenamjerne uticaje podvode pod druge pojmove kao što su socijalizacija, razvoj ličnosti ili slično, jer je po njima pojam socijalizacije širi (Pavlović 2022). Isti autor (2011), govoreći u kontekstu razvojnih oblika vaspitanja, ističe da se novi oblik vaspitanja formira u dugom procesu, odnosno da izrasta iz starog i to tako da je novi oblik nužno funkcionalno povezan sa starim iz kojeg se razvio. Tako je pojava namjernog vaspitanja funkcionalno povezano sa spontanim. Za istu konstataciju koristi analogiju – biljka je u funkcionalnom jedinstvu sa podlogom iz koje je iznikla. Navedeno ima smisla uzmemo li u obzir ustaljenost izraza funkcionalno vaspitanje, iako i dalje smatramo da nije adekvatan termin za ono što predstavlja.

Većina pedagoga mišljenja je da priroda uticaja u vaspitanju je i dalje aktuelno i otvoreno pitanje, ali se dilema javlja kada je riječ o tome da li je i fundamentalno, s obzirom na raznolikost odgovora koji su prikazani u Tabeli 2. Laketa (2010) ističe da su vaspitanje i ličnost dvije integralne cjeline koje je nemoguće odvojiti. S obzirom na to da se u glavne faktore razvoja jedne ličnosti ubrajaju nasljeđe, društvena sredina, vaspitanje i svjesna aktivnost vaspitanika, prilično je jasno da predmet proučavanja pedagogije čini samo jedan segment razvoja ličnosti, čiji bi uticaji trebali biti isključivo intencionalni, ali da bi se ličnost cjelovito sagledala neophodno je voditi računa i o neintencionalnim uticajima. To bi možda mogao biti razlog zašto pedagozi (ne)intencionalnost smatraju otvorenim i aktuelnim pitanjem, ali ne jednoglasno i fundamentalnim.

U radu smo razmatrali i odnos prirode uticaja vaspitanja i kontekstualnog okruženja u kojem se ono odvija. Naime, zanimalo nas je kakvog su stava pedagozi po pitanju namjernosti i nenamjernosti vaspitanja u porodičnom i institucionalnom okruženju. Najveći broj odgovora pedagoga ukazuje da se u porodičnom okruženju

odvija sinteza namjernih i nenamjernih uticaja na vaspitanika. Kada je riječ o institucionalnom kontekstu, od ukupnog broja ispitanih pedagoga na dva javna Univerziteta, 60% njih smatra da je priroda uticaja vaspitanja planska i namjerna dok 40% smatra da je sinteza oba uticaja. Postojanje porodične pedagogije kao pedagoške discipline podrazumijeva logički zaključak da u porodičnom kontekstu mora da postoji sinteza namjernih i nenamjernih uticaja, jer svođenje porodičnog konteksta isključivo na spontanost bi porodičnu pedagogiju kao disciplinu učinilo besmislenom. Zašto je izučavamo ako dominira isključivo spontanost? Odgovori insistiraju na tome da je institucionalno vaspitanje više intencionalno (Lazić 2008), da obrazovne i vaspitne intencije u školi određuju sve pedagoške aspekte, od sadržaja, izvora, sredstava, pravila rukovođenja, principa te didaktičko-metodičkog oblikovanja. Gvozdrenović (2011) ističe da je vaspitno-obrazovni proces sistematski, planski, organizovan i institucionalizovan (samim tim i intencionalan), dok proces socijalizacije podrazumijeva sveukupnost uticaja, intencionalnih i neintencionalnih. Prvi dio konstatacije autorke možemo dovesti u vezu sa odgovorima akademskog osoblja na posljednje pitanje, dok drugi dio dovodimo u vezu sa pojmovima na koje nailazimo kod različitih autora, a odnose se na nenamjerno vaspitanje. Stoga primjećujemo da autorka pojmu socijalizacije pridaje šire značenje od pojma vaspitanje.

U mnogim situacijama kada roditelji djetetu služe kao uzor, roditelji nemaju svijest o uticaju koji vrše na dijete. Tada vladaju spontani, nenamjerni uticaji iako je porodica izvor i namjernih i nenamjernih uticaja (Pavlović 2011). Neki bi možda rekli da se radi o izjednačenju termina učenje po modelu/imitacija i spontanog vaspitanja. Zato je važno istaći da Pavlović učenje po modelu ne izjednačava sa pojmovima nenamjernosti i spontanog uticaja, već u kontekstu razvojnosti vaspitanja shvaćenog kao prenošenje kulturnih tekovina učenje po modelu navodi kao mehanizam na kojem počiva spontano vaspitanje koje je razvojni oblik a poučavanje mehanizam namjernog vaspitanja, dok šegrtovanje kao termin pominje kao prelazni oblik između spontanog i namjernog vaspitanja. Porodični život se i ne smije pretvoriti samo u vaspitanje, odnosno samo u intencionalne uticaje, iz prostog razloga što život u porodičnoj zajednici ne služi samo djeci nego i mnogim potrebama supružnika (Giesecke 1993). Možda bi ovo mogao da bude logičan i prikladan odgovor povezan sa dobijenim rezultatima da vaspitanje u okviru porodice ima i intencionalni i neintencionalni karakter. Dakle, suštinski odgovor je u primarnoj ulozi sredine o kojoj se govori, samim time u školi kao vaspitno-obrazovnoj instituciji ti uticaji su više intencionalni. Pedagozi se slažu u mišljenju da se djelatnost koja se odvijala u prvobitnoj zajednici

ipak može nazvati vaspitanjem. Samo 10% od ukupnog broja ispitanika smatra da se u kontekstu probitne zajednice ne može govoriti o vaspitanju. Kada govorimo o dilemi vaspitanja predcivilizacijskog perioda i o kakvim se uticajima radi, Pavlović je vjerovatno među rijetkim autorima koji upotrebljava termin ugledanje ističući: „Gotovo cjelokupno vaspitanje zasnovano je na ugledanju djece na odrasle dok oni obavljaju uobičajne svakodnevne aktivnosti“ (2022: 33).

ZAKLJUČAK I PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE

Nije jednostavno doći do preglednog, istraživačkog ili teorijski orijentisanog rada iz opšte pedagogije posvećenog tematici kojom se bavi ovaj rad. Svjesni ograničenosti dobijenih rezultata i kvantiteta uzorka ne možemo da generalizujemo dobijene rezultate, iako je populacija naučnika – pedagoga u Republici Srpskoj mala. Ovaj tekst predstavlja ideju za neka buduća istraživanja ili nadgradnju iste problematike, te pokušaj osvježavanja onog dijela opšte pedagogije koji je od krucijalnog značaja i za teoriju i za praksu. Prva polazna hipoteza od koje se krenulo u radu je potvrđena. Naime, pedagozi se više slažu sa definisanjima vaspitanja koja podrazumijevaju i namjerne i nenamjerne uticaje na vaspitanika. Druga i treća istraživačka hipoteza su djelimično potvrđene – pedagozi se slažu da je priroda uticaja u vaspitanju još uvijek otvoreno pitanje u pedagogiji, ali ne i fundamentalno. Završna generalizacija dobijenih rezultata navodi na zaključak da je porodica društvena zajednica koju karakteriše jedinstvo planskih i spontanijih uticaja na vaspitanje djeteta. Proces koji su se odvijali u predcivilizacijskom periodu mogu se nazvati vaspitanjem, dok je priroda uticaja institucionalizovanog vaspitanja namjerna i planska. Posljednja hipoteza je odbačena iz razloga što su pedagozi mišljenja da je termin funkcionalno vaspitanje adekvatan za ono što predstavlja ili su neodlučni, te u skladu sa tim i ne daju prijedloge za njegovu zamjenu.

Društvo u cjelini, a posebno profesionalci koji se bave vaspitanjem trebaju da koriste saznanja do kojih je došla pedagogija, racionalno, u smislu usmjerenosti, svjesnosti i namjere, ali ne bi trebali otići samo u jednu krajnost i oslanjati se isključivo na normativizam. Na kraju bi bilo sistematično i logično poentirati stavom autora rada prema određenju vaspitanja, te bismo izveli završni zaključak koji, posmatrajući vaspitanje u širem smislu, uključuje i intencionalne i neintencionalne uticaje na ličnost vaspitanika, sa tendencijom da neintencionalnih negativnih uticaja bude što manje služećise dostignutim stepenom pedagoške nauke.

Ovaj tekst može poslužiti kao inicijalno istraživanje fenomena (ne)intencionalnosti u vaspitanju i kao osnova za dalja kvantitativno i kvalitativno obuhvatnija istraživanja, te pružiti minimalnu osnovu za poređenje i diskusiju sa drugim istraživanjima koju autori rada nisu imali, a što ujedno smatramo i osnovnim nedostatkom ovog rada. Uprkos trome, naše istraživanje svakako može biti značajno svima onima koji planiraju naučno baviti se uticajima u vaspitanju kao i onima koji u praksi „oslušuju“ tokove i pravce kako namjernih tako i nenamjernih aktivnosti kao i značaj koji imaju u vaspitanju pojedinca.

LITERATURA

1. Antonijević, Radovan (2014), *Utemeljenje sistema znanja u pedagogiji*, Univerziteta u Beogradu - Filozofski fakultet - Institut za pedagogiju i andragogiju, Beograd
2. Bagarić, Miroslav (2010), "Pedagoške nenamjernosti protiv pedagogijskih pojmova", *Pedagogijska istraživanja*, 7(1), 43-53.
3. Boritko, Nikolaj (2007), "Modelovanje pedagoškog procesa: humanističko integrativni pristup", *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 39(1), 20-31.
4. Branković, Drago, Mile Ilić (2003), *Osnovi pedagogije*, Comesgrafika, Banja Luka
5. Branković, Drago (prir.) (2006), *Savremeni tokovi u pedagogiji*, Hrestomatski izbor tekstova, Banja Luka
6. Fulgosi, Ante (1997), *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb
7. Giesecke, Herman (1993), *Uvod u pedagogiju*, Educa, Zagreb
8. Gudjons, Herbert (1993), *Pedagogija, temeljna znanja*, Educa, Zagreb
9. Gvozdrenović, Slavka (2011), "Obrazovanje i drugi srodni pojmovi", *Sociološka luča*, 5(2), 82-93.
10. Ilić, Mile (2013), *Porodična pedagogija*, Univerzitet u Banjoj Luci - Filozofski fakultet, Banja Luka
11. Komenski, Jan Amos (2000), *Materinska škola*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
12. Krneta, Ljubomir, Milena Potkonjak, Nikola Potkonjak (1965), *Pedagogija*, Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd

13. Kulić, Radivoje, Petar Rajčević, Radomir Arsić, Vesna Minić (2019), *Pedagogija, temeljna pitanja*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Leposavić - Kosovska Mitrovica
14. Laketa, Novak (2010), *Vaspitanje i škola*, Učiteljski fakultet, Užice
15. Lazić, Bojan (2008), "Intencionalnost obrazovanja u kontekstu didaktičkih teorija", *Norma*, 13(3), 81-92.
16. Matijević, Milan, Vesna Bilić, Siniša Opić (2016), *Pedagogija za učitelje i nastavnike*, Školska knjiga, Zagreb
17. Medić, Snežana (1993), *Obrazovanje i socijalizacija odraslih*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
18. Milat, Josip (2007), "Epistemologija pedagogije: dileme, pitanja, moguća rješenja", *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 189-201.
19. Mikanović, Brane (2017), *Osnove pedagogije*, Univerzitet u Banjoj Luci - Filozofski fakultet, Banja Luka
20. Mikanović, Brane (2016), *Naučni razvoj pedagogije i područja vaspitanja*, Grafomark, Banja Luka
21. Ožegović, Dragica (2009), "Ishodišne kompetencije vaspitanja u svjetlu društveno-istorijskih faktora", *Nastava*, 1-2, 1-6.
22. Pavlović, Zlatko (2022), *A ta pedagogija, šta je to?*, Dis-Company, Pale
23. Pavlović, Zlatko (2015), *Oblici vaspitanja i ontogeneza*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu - Filozofski fakultet Pale, Istočno Sarajevo
24. Pavlović, Zlatko (2011), *Razvojni oblici vaspitanja*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu - Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo
25. Petričković, Milan (2008), "Vaspitne nepoznanice socijalnog rada lišenog pedagogije", *Socijalna misao*, 15(3), 79-99.
26. Repišti, Selman (2015), *Psihologija ličnosti, teorija i empirija*, Index Line, Podgorica
27. Teodosić, Radovan (1957), *Pedagogika*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo
28. Trnavac, Nedeljko, Jovan Đorđević (2013), *Pedagogija*, Naučna knjiga, Beograd
29. Trnavac, Nedeljko, Jovan Đorđević (1998), *Pedagogija*, Naučna knjiga komerc, Beograd
30. Vukasović, Ante (2003), "I redefinisanje osnovnih pedagoških pojmova može praviti zbrku", *Obnovljeni život*, 58(3), 373-382.

THE PROBLEM OF (UN)INTENTIONALITY IN PEDAGOGY – A VIEW FROM THE PEDAGOGICAL POINT OF VIEW

Summary:

When we talk about education, we usually mean planned influences that are exerted on the student to develop all his potential on the one hand. On the other hand, the question arises whether there are unintended influences in the education process, whether their outcome is positive or negative, and whether pedagogy also deals with such spontaneous, unintended processes. Therefore, the goal of this research was to examine and analyze the views of pedagogues, associate and scientific-teaching professions on the nature of the influence that is realized within the framework of education. The sample has the characteristics of a deliberate and convenient sample, and it is composed of pedagogues with associate and scientific-teaching titles from two public universities in the Republic of Srpska. The paper used the method of theoretical analysis and descriptive statistics, and of the techniques, the survey technique. The results show that pedagogues, associate, and scientific-teaching professions under education imply a synthesis of intentional and unintentional influences on the student, only a small number of pedagogues consider that the term functional education is inadequate for what it represents and do not give suggestions for its redefinition. The pedagogues think that the (un)intentionality of education is still a current and open question of pedagogy, but not a fundamental one. In the context of the environment, they believe that the family community is a synthesis of intentional and unintentional influence, and the same integrations are not renounced in the institutional environment as well as in the educational activities that took place even in the pre-civilization period. The results can serve as an initial investigation of the phenomenon of (un)intentionality in education and serve as a basis for further quantitatively and qualitatively larger research, but also for the theoretical foundations of all those who in any way discuss the theoretical issues of general pedagogy.

Keywords: upbringing; intentionality; unintentionality

Adrese autora
Authors' address

Sanja Živanović
Ranka Perućica
Sonja Kaurin
Bojana Vuković
Olivera Kalajdžić
Slađana Čalasan
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
sanja.zivanovic@ues.rs.ba
ranka.perucica@ues.rs.ba
sonja.kaurin@ff.ues.rs.ba
bojana.vukovic@ues.rs.ba
olivera.kalajdzic@ues.rs.ba
sladjana.calasan@ues.rs.ba

